

Tantörténet a tuikról

Bertolt Brecht azt írja *Munkanaplójában*: „53. 3. 4. berlini előadásainknak szinte már egyáltalán nincs visszhangjuk. A kritikák hónapokkal a bemutatók után jelennek meg a sajtóban, és néhány nyomorúságos szociológiai elemzésen kívül semmi sincs bennük, a közönség a volksbühne kispolgári publikuma, alig 7 százalék a munkás.” A következő bejegyzés hónapokkal későbbi. „53. 8. 20. buckow. turandot. emellett a buckowi elégiák. június 17-e az egész létezését elidegenítette.”

A továbbiakban magát is győzködve magyarázza, hogy a június 17-i berlini megmozdulások az osztályellenesség által a munkásság közé csempészett jelszavak követelményei voltak, meg hogy „a pártnak meg kellett remélnie, de kétségbeesésre nem volt oka”, és hogy „adótkat olyan feladatok, amelyeket bizonyos körülmények között, az adott körülmények között a munkások jóváhagyása nélkül, sőt ellenállással dacolva kellett végrehajtani”.

A bejegyzések pontosan regisztrálják Brecht akkori „kettős tudatát”. Egyfelől érzelmi — és tudja is, mert tudára adják —, hogy az új német állam vezetésének problémái vannak vele és drámaival. Tehát az NDK nem a létező világok legjobbika. Nem álmai államrendje. Másfelől a saját nézeteit is védi, amikor a berlini megmozdulásokban nem óhajtja meglátni az igazi indítékokat. Mindeközben pedig írja a Buckowban lé-

vő házában a *Turandotot*, melynek tervei még a 30-as évek közepéről valók. Amikor befejezi — 1954. augusztus 10-én —, azt tervezi, hogy színháza, a *Berliner Ensemble* mutatja majd be, és *Beno Besson* rendezi. Nem így történik. A *Turandot* ösbemutatójára csak 1969-ben kerül sor, Zürichben.

Brecht *Turandotja* ezt az alcímet viseli: — *avagy a szerezmenesdatók kongresszusa*. Ez is jelzi: semmi köze sem a Carlo Gozzi által 1762-ben írt *Turandotoz*hoz, sem ennek Schiller-féle átdolgozásához, sem pedig a Puccini-opera *Turandotjához*. Brecht *tantörténetet kreál a Turandot-meséből*. A helyszín is talán csak azért Kína, mert a történet innen eredt.

Ez a *Turandot* legelső sorban is az értelmiség szerepéről szól, hiszen a darab legfontosabb szereplői a *tuik*, azaz a *Tellekt-Uel*-in-ek, akiknek az a feladatuk, hogy a császár intézkedéseit magyarázzák, illetve megmagyarázzák. Más szóval: *használató hazugságokat* eszeljenek ki a bajok, hiányok, aljasságok elleplezésére. Brecht-nél nem a Turandot által feltett talalós kérdésekre adott rossz válaszok miatt hullnak a fejek, hanem azért, ha a *tuik rosszul hazudnak*. Turandot sem titokzatos hercegnő, hanem nimfomán nőszemély, aki csak a tuikra bukik, és kegyeit az nyerheti el, aki a legeslegjobban hazudik.

Ebben a Kínában csak a *tui* számít embernek. Hogy hogyan, miképp és milyen

tuinak kell lenni, azt tuiskolákban, tuiegyetemeken tanítják. A darab központi jelenetsora a tuikongresszus, ahol a szerezmenesdatás történik, azaz a *tui* tudósok, szónokok fehérre akarják mosdatni a feketét. Míg nem aztán feltűnik egy gátlástalan rablóvezér figura, aki nyílt terrorral csinál rendet. Viszont már közeleg a népfelzabardító is, aki elsöpri a tuikat.

A *Turandotot* eddig még nem játszották nálunk. Most a *Katona József Színház* vállalkozott a bemutatásra, *Zsámbéki Gábor* rendezésében. (A fordítást *Eörsi István* készítette.) A néző maga is valamiféle kettősség érzetében nézi az előadást. Egyfelől élvezi a brechti szöveg ma is találóan ható mondatait, s a frappáns szituációkat. Érzékeli, hogy Brechtet bosszantotta az értelmiség kaméleontermészete. Értékeli *Zsámbéki* és színészei sajátos és igen gondosan kivitelezett stílusú színi realizálását (maszkok, bábszerű megoldások).

Másfelől viszont azt tapasztalja, hogy ez a tandrámadramaturgia már nem nagyon érdekes. Hogy a *Turandot* nem Brecht legjobb darabja. Hogy ha nem ismeri a fentebb vázolt hátteret, egy sor utalást nem ért. Hogy taszítja a brechti gúny magabiztossága, mely mindenki mást tévelygőnek, ostobának vagy megalkuvónak tekint. S hogy ezt az előadást még a premier kifejezetten „környezetbarát” közönsége sem fogadta igazán meggyőző lelkesedéssel. **T. I.**